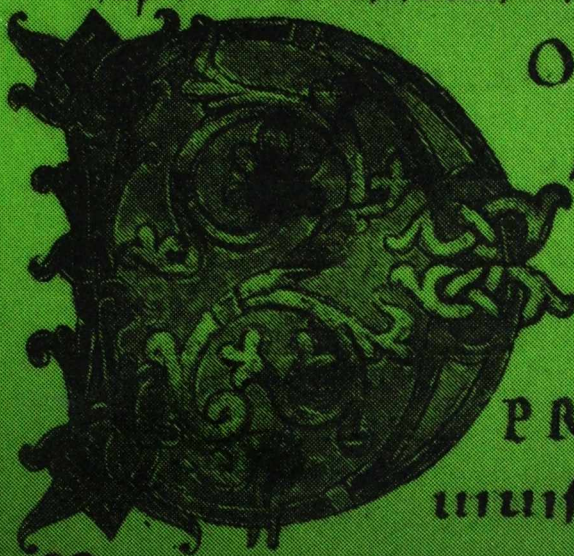

MISSA DE SCACRUCI

AN Nos autem gloriari oportet in cruce domini nostri ihu xpi in
quo est salus una et resurrectio nostra per quem saluti et liberati sumus.

PSAL Deus misereatur nostri & benedicat nobis illuminet uultum suum
super nos & misereatur nri. Gl'a patri

ORATIO.

S QUI VNI
GENITI TUI

PRECIO SO SANCVINE

UINIFICÆ CRUCIS UEXILLUM SCÏ

ficare uoluisti. concede q̃s nos qui eiusdē
sc̃e crucis gaudemus honore. tua quoq̃
facias ubiq̃ p̃tectione gaudere.

ORATIO.

S QUI NOS BEATÆ MARIE SEMPER
UIRGINIS. ET BEATORUM SPIRITUUM
APTORUM. MARTYRUM. CONFESSORUM.
UIRGINUM. ATQ̃ OMNIUM SIMUL SCŌR
CONTINUA LACRIFICAS SOLLEMNITATE

KERKORAAL

Verschijnt 5 keer per jaar
Jaargang 2 - juni - 1977

Contactorgaan van de "Amici Cantus Gregoriani".
Tijdschrift voor Gregoriaans.

Redactie: Johan van Hout, Rens van de Laar, Jos Leenen
Silvère van Lieshout, Jozef van Ommeren.

Redactie en Administratie: Havenweg 2, Aarle-Rixtel
Tel. 04928-1512

Druk: Drukkerij "Aarle-Rixtel b.v." te Aarle-Rixtel

- 0 - 0 - 0 - 0 - 0 - 0 - 0 - 0 -

De "Amici Cantus Gregoriani" is een kring van mensen die zich verbonden weet met het Gregoriaans en door een jaarlijks terugkerende financiële bijdrage de verschijning van dit tijdschrift alsmede andere op het Gregoriaans gerichte activiteiten mogelijk maakt.

Inlichtingen op het redactieadres.

INHOUD

TOELICHTING BIJ DE OMSLAG, Redactie.....	1
INFORMATIE, Amici Cantus, Gregoriani, L. v.d. Laar...	1-2
KURSUS GREGORIAANS,.....	3
SEMIOLOGIE GREGORIENNE, S.J.M. v. Lieshout.....	4

TOELICHTING BIJ DE OMSLAG

DE DUITSE NOTATIE

Parijs, Arsenal 610 (192 T.L.). - Libellus Missae zegt onjuist "Sacramentarium van Worms". Dit mooie manuscript van het begin van de tiende eeuw zal waarschijnlijk afkomstig zijn van Reichenau.

Fo. 41: Mis van het Heilig Kruis. De Introitus is genoteerd, evenals de psalmodie die bij deze Introitus hoort.

Klein schrift, fijn en licht, geschreven door een soepele hand.

De schrijver houdt zijn veer naar rechts gedraaid, vandaar de fijnheid van de stijgende haaltjes, in tegenstelling tot de relatief veel dikkere lijnen naar beneden van de clivis (gloriari) of de porrectus (nostra). Om dezelfde reden stijgen de neumen in schuine lijn naar rechts; het uiteinde van de lijnen heeft de neiging om eveneens naar rechts om te buigen: dit is bijzonder duidelijk voor de virga (misereatur nostri), maar men ziet hetzelfde voor de opgaande lijn van de clivis (gloriari). Deze karakteristieken van de Duitse notatie zullen zich steeds duidelijker manifesteren van de ene generatie op de andere.

Deze notatie werd vooral gebruikt ten oosten van de Rijn. Haar invloeden echter hebben zich zelfs uitgestrekt via de alpendalen tot in Noord-Italië.

- o - o - o - o - o - o -

Zoals bekend staat dit jaar, voor wat de "Amici Cantus Gregoriani" betreft, in het teken van het streven naar 100 leden.

Ter ondersteuning van dit doel werden van Kerkoraal nr. 1 van dit jaar 500 exemplaren extra gedrukt, waarvan tot op heden een deel met een begeleidend schrijven werd gestuurd naar een groot aantal kerkkoren, terwijl op de jaarvergadering van de -Ward-vereniging dit nieuwe tijdschrift veel aandacht trok.

Ook in Arnhem, waar de "St. Jozefzangertjes" het mooie gregoriaans gezongen paasspel "Visitatio Sepulchri" uitvoerden, was dit het geval.

Op dit moment komen de eerste reacties en inschrijvingen naar aanleiding van deze actie binnen.

Als we mogen aannemen dat de "Amici" van het eerste uur waarvan we tot op heden de bijdragen nog niet mochten ontvangen, ook dit jaar achter ons blijven staan, dan betekent dat, dat we de 50 leden nu gepasseerd zijn.

Tot slot nog iets over de actie.

We verspreiden de proef exemplaren van kerkoraal zo doelmatig mogelijk.

Mocht er in uw omgeving iemand zijn die eventueel belangstelling heeft voor ons tijdschrift en de daarmee verbonden "Amici Cantus Gregoriani", dan vragen wij U ons hiervan in kennis te stellen.

Indien U daar prijs op stelt, kunnen wij u tevens enkele proefexemplaren met begeleidend schrijven ter distributie toesturen.

Vanzelfsprekend houden wij u op de hoogte van het groeiende ledental.

L. v. d. Laar

U kunt uw bijdrage voor 1977 overmaken op "Amici Cantus Gregoriani" t.n.v. L. v.d. Laar 92.04.05.177 Centrale Volksbank Helmond.
(giro 40753)

KURSUS GREGORIAANS MET AANTREKKELIJK PROGRAMMA

Van september tot en met december zal er in Breda vrijdag-avonds een cursus Gregoriaans worden gegeven in het gebouw van de R.K. Opleidingsschool voor kleuterleidsters - Markendaalseweg 33.

De hele cursus bestaat uit drie groepen van vijf lessen waarbij voor diegenen die al meer van het Gregoriaans afweten de mogelijkheid bestaat de zesde of de elfde les in te springen.

Les 1 t/m 5	:	2-9-16-23-30 september
Les 6 t/m 10	:	7-14-28 oktober 4-11 november
Les 11 t/m 15	:	18-25 november 2-9-16 december

Het kursusgeld zal naar het zich laat aanzien vrij laag zijn.

Kursusleidster is Zr. Marie-Louise Egbers. Zij heeft zich de laatste jaren nogal stevig verdiept in de achtergronden van het Gregoriaans, waarmee ze door haar kloosterleven al langer geleden in aanraking kwam. De musikologische begeleiding is in handen van Drs J. Boogaarts, een autoriteit op het gebied van Gregoriaans in Nederland.

Men kan zich opgeven bij Zr. M.-L. Egbers - l'Averna - Vincentiusstraat 7 in Roosendaal, Telefoon (01650) 42204.

Het programma ziet er als volgt uit:

- ★ Het Gregoriaans, gezien vanuit zijn ritmische structuur: noten en groepen; muziek en tekst; arsis en thesis gezien vanuit het elementair ritme, de groepen onderling en de grotere structuur.
- ★ De modi en hun karakteristieke kenmerken.
- ★ De uitvoeringspraktijk: chironomie en directie; het Gregoriaans en de Liturgie; vormleer: stijlen, formules, nomos-melodieën en motieven; het recitatief en de psalmodie; de dialoogbouw en het dramatische element; bijzondere neumen en noten, geschiedenis.

SEMIOLOGIE GREGORIENNE

Dom Eugène Cardine

Professeur à l'Institut Pontifical
de Musique Sacrée à Rome.

Alvorens over te gaan tot de Nederlandse bewerking van de "Semiologie", de leer van de tekens, zoals die in dit tijdschrift zal gaan verschijnen, enkele gedachten die uitgangspunten zijn geweest van de schrijver van deze artikelenreeks.

1. De Semiologie is een zeer bruikbaar studiewerk voor mensen die zich willen verdiepen in de uitvoeringspraktijk van het Gregoriaans.
2. Tot op dit moment is er geen gedegen vertaling c.q. uittreksel van dit werk verschenen in onze taal.
Het is gebleven bij enkele onvolledige aanrakingen, met alle gevaar voor een onvolledig beeld, en dus een mischien overwaarden van datgene wat ons via deze verbrokkelde informatie bereikte. Vandaar de noodzaak van een volledige bewerking.
3. De wetenschappelijke bevindingen van Dom Cardine en zijn studenten zullen ons voorlopig in staat stellen om uitgaande van het ritmische systeem, ontworpen door Dom Mocquereau, met behulp van het "Graduel Neumé" nuances aan te brengen in de uitvoering van het Gregoriaans, die op historische authenticiteit kunnen teruggaan.

INLEIDING

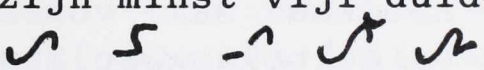
1) PALEOGRAFIE EN SEMIOLOGIE

De paleografie bestudeert de oude handschriften om de juiste lezing ervan terug te vinden en om deze handschriften te kunnen plaatsen, zowel chronologisch als geografisch. Deze term "paleografie" wordt vooral gebruikt voor de studie van Griekse en Latijnse handschriften.

Analoog hieraan kan men ook spreken van "paleografie van de muziek" in de definitie: "de wetenschap van de oude notatiesystemen die gebruikt werden om de muziek binnen het gezichtsveld te brengen.

In ruimere zin, haar doel is dus het lezen van oude, van muziek voorziene teksten, om deze te kunnen begripen en tot klinken te brengen. Meer eksakt, de paleografie in de muziek beperkt zich tegenwoordig tot de bestudering van enige tekens met hun vormen, hun geschiedenis, hun verspreiding over bepaalde gebiedsdelen."

Voor wat het Gregoriaans betreft lijkt het erop dat het werk van de paleografie, in de zin zoals boven omschreven, gestopt is met de Vaticaanse uitgave: men heeft, uitgaande van de belangrijkste bronnen van verschillende perioden en uit diverse streken, een melodische rekonstruktie verkregen, vrij getrouw aan het authentieke Gregoriaanse repertoire.

En toch geeft de genoemde Vaticaanse uitgave slechts een deel weer van wat de oudste neumatische tekens uitdrukken. Zoals eigenlijk het weergeven van een melodiepatroon, door middel van een teken dat al enkele eeuwen bestaat, bijna volmaakt is, zo verwaarloost de uitgave bijna helemaal, dat ook voor hetzelfde melodiepatroon, de oude notaties verschillende tekens hadden. Zo vindt men bijvoorbeeld voor de torculus (♩) in de oude handschriften op zijn minst vijf duidelijk te onderscheiden tekens:

Door deze allemaal weer te geven op één manier, laat de Vaticaanse uitgave de eigen betekenis van elk teken vallen.

Omdat het steeds om eenzelfde melodiepatroon gaat kan die betekenis niet anders dan van een verklarende orde zijn.

Er ontbreekt iets aan notatie die zich beperkt tot het uitdrukken van het meest materiële in de muziek, namelijk de melodische overeenkomst tussen de noten onderling. Want juist dat wat een rij noten tot muziek maakt en bijgevolg tot kunst verheft, is niet het melodiepatroon op zichzelf, maar het spel van langere en kortere noten en de vrije intensiteit die zo gewild

werd door de schrijver, en dát moet de vertolker dan ook proberen te vinden en doen herleven.

Welnu, de eerste kopiisten van het Gregoriaans, waarschijnlijk helemaal niet thuis op het gebied van diastematiek (dit is de eksakte notatie van de melodische intervallen), hebben daarentegen zorgvuldig het expressieve gedeelte genoteerd, het "muzikale" van de melodie. De oudste tekens hadden dus een dubbele betekenis: een melodische en een expressieve.

Men heeft altijd getracht de melodische intervallen zo volmaakt mogelijk weer te geven, maar hoe meer men hierin slaagde, des te meer gingen de eigenheden en de verklarende kleinigheden verdwijnen, en men is er snel toe gekomen om alle noten op dezelfde manier te schrijven. Door deze uiterlijke gelijkmaking, schijnt het Gregoriaans te worden- en is het in feite al geworden - een "cantus planus", wat wil zeggen een zang onthouden van elke expressieve waarde. Deze benaming van "plain-chant" die zelfs heden ten dage nog steeds vaak op het Gregoriaans duidt, dient te worden uitgebannen, want het is een uiting van een duidelijke fout.

Vandaar komt de noodzaak naar voren terug te keren naar de manuscripten en de belangstelling voor onze studie. De werkwijze die wij volgden berust op twee principen:

1. De paleografische studie van de neumen-tekens met hun melodische betekenis;
2. De semiologische studie: waar men de reden(logos) onderzoekt van de verscheidenheid van tekens(semion), teneinde de fundamentele principen uiteen te zetten voor een authentieke en objektieve interpretatie. Deze interpretatie moet zich, in plaats van in te gaan op moderne esthetische of ritmische begrippen, die tenslotte vreemd zijn aan het Gregoriaans tijdperk, laten leiden door de feiten die ons de vergelijkende studie van de verschillende tekens onthult: enige werkelijke basis voor een praktische uitvoering van het Gregoriaans.

2. DE OORSPRONG VAN DE NEUMATISCHE TEKENS

De eerste kopiisten van Gregoriaanse melodieën gebruikten tekens die al dienst deden in de letterkundige teksten, hun originele betekenis (accent aigu 'en accent grave `) behoudend of aanpassend naar analogie min of meer verwand aan het muzikaal verschijnsel, dat uitgedrukt moest worden.

Het "accent aigu" en "accent grave" van de taalkundigen was al vanwege het natuurlijk karakter, geschikt om de lichte noten van de zware noten te onderscheiden: virga en tractulus.

De afkortingstekens, zullen zijn gebruikt vanwege de verfijndheid van hun aanblik, om gestalte te geven aan zeer licht herhaalde klanken (repercussies): strophæ en trigon.

De samentrekkingstekens zullen zijn gehanteerd bij klanken die bijzonder verbonden zijn met hun buurlui: Oriscus

Het vraagteken vraagt erom een vokaal verschijnsel te vertegenwoordigen dat iets lijkt op een stijgende stembuiging in een vraagzin: quilisma.

Men konstateert een noodzaak om verschillende grafische middelen te gebruiken om de afwisseling van noten uit te drukken. Of omgekeerd door het feit dat men deze tekens en vooral de verscheidenheid van tekens voor één melodieverloop in de handschriften aantreft, mag men een geladenheid van de neumen aannemen, die in het huidige notenbeeld praktisch geheel verdwenen is, maar wel juist de muzikaliteit aan een uitvoering kan geven. Aan de basis van dit systeem uit zich de intentie om een melodie door een beweging (bijvoorbeeld van de hand) te vertalen en deze beweging vast te leggen op het perkament. In feite is een neum een "geschreven beweging".

S.J.M. van Lieshout
(wordt vervolgd)

